

Egy évforduló margójára

TIRTS TAMÁS

Született 1961-ben Budapesten. 1975 és 1979 között a Budapesti Piarista Gimnázium diákja, majd az ELTE BTK magyar-történelem szakos hallgatója. 1988-tól a Fidesz Országos Választmányának tagja, 1990 óta országgyűlési képviselő.

1956 az előző rendszer nagy tabu témája volt. Nem lehetett róla beszélni, verselni, nem volt szerencsés Nagy Imre nevét még véletlenül sem említeni. A hivatalos elhallgatás, és tegyük hozzá, elhallgattatás ugyanakkor nem jelentett teljes körű amnéziát. Sőt, éppen ezért erről a témáról szinte kizárólag elmesélésekből lehetett tudni valamit. Budapest lakossága különösen jól emlékezett az oroszok immár rövid időn belüli második bejövetelére, a napok alatt kialakuló háborús helyzetre. Miközben a Kádár-rendszer hallgatott és ha beszélt, „ellenforradalomról” beszélt, addig a családok emlékezetébe mélyen bevésődött mindaz, ami október vége és november közepe között lejátszódott: A tragédiák sorozata és a nélkülözések mellett a szabadság mámoros pillanatai éppúgy megmaradtak és továbbéltek ezekben az elbeszélésekben, mint ahogy az ’56 tisztaságát jelképező becsületesség, vagy ahogy ez többször is elhangzott: „A betört kirakatokból nem tűnt el egyetlen dolog sem”.

1956 egyértelmű és világos jelzés volt Európa és a nyugati világ számára, hogy Magyarországon működik egy demokratikus politikai kultúra, hogy ez a megnyomorított ország továbbra is ragaszkodik függetlenségéhez, és mindezekért áldozatokra is képes. A több mint kétszáz ezer disszidáló magyar, fiatalok és családok, gondoskodtak arról, hogy ezt az üzenetet azok is megértsék a nagyvilágban, akik egyébként nem figyelték éberan a politikai történeteket, vagy éppen Budapest nevét sem hallották még soha.

1956 ténye megkerülhetlenné vált. A magyar történelemben példátlan megtorlás-sorozat, a jeltelen sírok ezrei sem tudták már többé elnémítani az emlékezők sokszor halkán és csak szűk körben elmondott valódi „történelem óráit”. Ez a szájhagyomány, egy-két megsárgult régi újság, néhány fotó vagy éppen egy külföldi magazin fényképes beszámolója volt sokáig minden, amit egy átlagos fiatal tudhatott a 70-es években 1956-ról.

Gyermekfejjel nehezen tudtam különbséget tenni a 20. század véres kataklizmái között. Akkor csak annyit értettem meg ezekből a dolgokból, hogy valami nagyon-nagyon igazságtalanság történt itt velünk, meg hogy létezett egy Sztálin-szobor, amit ledöntöttek, és mindenki örömmel vitt haza egy-egy darabot belőle. Volt egy Nagy Imre nevű ember, akinek félve mondták ki még a nevét is, és bár kommunista volt, de rendesen viselkedett, ezért kellett aztán meghalnia.

Aztán egy havas téli napon a Gellért téren sétáltunk nagynénémmel, és én hógolyóval megdobtam az ott álló szovjet hősi emlék-

művet, mire egy irtózatosan nagy pofont kaptam. Megtanultam egy életre, hogy ilyet nem szabad csinálni, hiszen mi lesz, ha meglát minket egy rendőr. Később, amikor már iskolába kerültem, és hazafelé gyakran elsétáltunk a Bakáts tér sarkánál lévő Varga cukishoz, egy koranyári napon azt vettük észre, hogy a Bakáts utcában munkások csöveket fektetnek. Az árkoknál rengeteg ember ácsorgott, és nézegettek a munkásokat, akik a kövek alól csontokat ástak ki. Ekkor tudtuk meg, hogy ezek a halottak '56-ban elesett hősök voltak. Az utca teljes hosszában, a járdák mellett, a kövek alatt feküdtek immár több mint tíz éve az elfelejtett, vagy inkább felejtésre ítélt áldozatok. A tömeget lassan feloszlatták, és minket srácokat is elhessentettek az illetékesek. Otthon persze elmondtuk mindazt, amit láttunk, és ekkor ismét megtudtam, hogy ezekről a dolgokról nem szabad beszélni, különösen azért sem, mivel egyik nagybátyám is '56-ban disszidált. Nagybátyám szerencsétlenségére éppen sorkatona volt, amikor kitört a forradalom, és rádiósként a Gellérthegy oldalában teljesített szolgálatot. Amikor az oroszok november 4-e után bejöttek, őket is foglyul ejtették, és az egész rádiós szakaszt több napig géppisztolyos őrk felügyeletére bízták. Tarkóra tett kezekkel kellett a bunkerban hason feküdniük, úgy-hogy senki sem mozdulhatott meg. Nagybátyám egyik barátja, aki jelezte, hogy csak a szükségét akarja elvégezni, megmozdult, és az orosz őr nyomban agyonlőtte. Gondolom, ez volt az utolsó csepp abban a bizonyos pohárban, ami végül is Amerika felé lökte nagybátyámat.

Szeptemberben aztán osztályfőnökünk vezetésével a mi osztályunkat is kivezényelték az egész iskolával együtt az Üllői útra, Brezsnyev elvtárs fogadására. Ott álltunk az Iparművészeti Múzeum előtt ünneplőben és kisdobos nyakkendővel, hiszen csak így lehetett rendesen fogadni a szovjet pártfőtítkárt. Örültünk az elmaradt óráknak, de mégis valami furcsa érzés bujkált bennünk, miközben kezdtük megtanulni, hogy bizonyos szempontból kettős világban élünk. Egyfelől van hivatalos rend, ünnep és ünneplő uniformis, internacionalizmus és internacionálé meg sok efféle dolog, másfelől van a család a maga történeteivel, vannak más, igazi ünnepek, a ministrálás, és a „ruszkik haza” tömör jelszava.

Mindebből következett, hogy a rendszer számára a történelem tanítása igen nehéz és felelősségteljes munkát igényelt. Többnyire csak megbízható párttagokat engedtek az ideológiai meggyőzés frontvonalába. A történelem tanítása egyébként '56-nál ért véget, csak a 70-es évek vége felé lett '56 is érettségi tétel. Akkor, amikor egyébként magát a történelmet is eltörölték a kötelező érettségi tárgyak közül. Nem kell, nem szabad emlékezni arra, ami történt, nem kell felkavarni a rosszemlékű „ellenforradalmat, hiszen az csak néhány diverziós elem külföldről felbujtott akciója volt.”

A Budapesti Piarista Gimnáziumban már nem volt kötelező ideológiai nevelés. Azzal, hogy ide jelentkeztem, a rendszer számára már

eleve megbízhatatlan elemmé váltam. Itt aztán Borián tanár úr, betartva a kötelező normákat, előszeretettel mesélt a már általa is megélt történelemről. A Rádió és a Corvin köz ostromáról, arról, hogyan ápolták a sebesülteket a Mikszáth téri rendházban, és hogy milyen sűrűn fütyültek a golyók az ablak alatt. A lyukas házfalak pedig mind a mai napig őrzik ezeknek a sorozatoknak az emlékét. A megfelelő dátumok közeledtével az ember rövid-hullámra tekerte a rádiót, és a Szabad Európa vagy az Amerika Hangja emlékműsoraiból szippantottunk egy kis friss levegőt.

Az első szamizdatos élményem még 1981-ben az Országos Műszaki Könyvtár raktárában ért. Egyik kollégámtól, aki ismerte nézetemet, egy írógéppel sokszorosított kis füzetet kaptam. *Szféra* címmel adta ki egy-két lelkes egyetemista ezt a kiadványt, ami olyan írásokat tartalmazott, ami az akkori hivatalos irodalmi folyóiratokban, még a *Mozgó Világban* sem jelenhetett meg. Ettől kezdve, főleg a pesti bölcsészkaron, mindig feltűnt egy-két szamizdatos kiadvány, amelyekben állandóan visszatérő téma volt '56, hiszen ekkor már rengeteg visszaemlékezés látott napvilágot, főleg Nyugaton. 1981-ben aztán a forradalom huszonöt éves évfordulójára a hivatalos propaganda is elkezdte magyarázni, hogy mi is történt valójában. A Népszabadság szeptembertől egy hosszas sorozatot kezdett az 1956-os ellenforradalomról, és természetesen ebben a beállításban is a nyugati emigránsok és az itthoni „revizionisták” voltak a fő bűnösök. A 80-as években már nem lehetett teljesen hallgatni a hatalom részéről sem, ezért elkezdődött '56 nyilvános értékelése, a valódi történések félremagyarázása. Jól emlékszem arra, hogy 1986-ban a hivatalos emlékező Berecz János volt a Központi Bizottság részéről, aki egy több részes televíziós sorozatot kommentálva magyarázta el a magyar népnek, hogy a forradalom igazából mitől is ellenforradalmi jellegű. A baj csak az volt, hogy senki sem hitte egy szavát sem, hiszen az illusztrációkra bevágott filmkockákról lehetett látni, hogy nem eredetiek. Mint később nevelőapámtól megtudtam, aki a MAFILM-nél dolgozott, hogy a filmben használt képsorokat utólagosan, többek közt a MAFILM II. telepén vették fel. Nevelőapámat is be akarták szervezni, hogy játssza el Gallikusz szerepét, aki állítólag a Szabad Európa Rádióból uszította a szerencsétlen magyar népet. Nevelőapám erre azt mondta, hogyha vörös csillagot tetoválnak a homlokára, akkor vállalja ezt a nemes feladatot. Mindenesetre a hatalom ekkor még azt hitte, hogy megfelelően kozmetikázott szövegekkel és folyamatos fejtágítással kezelni tudja azt a traumát, amit igazából '56 és annak elhallgatása jelentett a magyar társadalomban.

Ha nyilvánosan 1986-ban még nem is lehetett vitatkozni az MSZMP akkori vezetőivel, a második nyilvánosságban már létezett az a három folyóirat: a *Beszélő*, a *Hírmondó* és a *Demokrata*, amelyek vitatkoztak a hivatalos állásponttal, és ahol egyre több mindent lehetett olvasni '56 valódi történetéről. A *Demokrata* című független folyóirat 1986.

október 23-ra egy önálló tematikus számmal köszöntötte a forradalom 30. évfordulóját. Talán ez volt az az első kiadvány, amelyben el lehetett olvasni napról napra, hogy mi is történt valójában 1956 októberében. Miközben Berecz János a Népszabadságban azt állította, hogy „a munkáshatalom megdöntése, a tulajdonviszonyok és a nemzetközi rendben elfoglalt helyünk megváltoztatása” volt a cél, annyit azért már elismert, hogy 1956 előtt „torzulás” történt a hatalom gyakorlásában. Berecz szerint a „szocialista demokrácia” helyreállítása nem volt célja a felkelésnek.

Igazából a Kádár-rendszer végnapjai ekkor kezdődtek el, hiszen a hivatalos magyarázóknak egyre inkább nem hitt már senki, és a második nyilvánosság felerősödésével, valamint a külföldről származó könyvek és cikkek könnyebb beszerzésével egyre tarthatatlanabbá vált az a magyarázat, amit az akkori pártvezetés adott.

Emlékszem, 1987 lehetett, amikor Gosztonyi Péter Bernben élő történész tartott előadást a Múzeum körúton a Gólyavárban 1956 valódi történetéről. A több órás előadást mintegy négyszáz egyetemista hallgatta végig. Nem sokkal később, már a Fidesz megalakulása után a Bibó Szakkollégiumban meg is tudtam venni az erről szóló könyvet, amit az Áramlat Szamizdat Kiadó adott ki 1988 elején. Az 1988-as év aztán fenekestül felfordította a magyar belpolitikát, és a rendszerváltás éveiben állandó téma lett 1956. Sorra készültek a visszaemlékező dokumentumfilmek a még élő történelmi szereplőkkel, illetve hozzátartozóikkal, és ugyanígy a könyvkiadásban is rengeteg munka jelent meg a témáról. 1988-ban már csak egyvalaki hallgatott, Kádár János, a rendszer első számú embere, aki már nem volt abban a fizikai állapotban, hogy érdemben tudja, mi is történik valójában körülötte. Az egypárt-rendszer felbomlóban volt, és a hatalom csúcsain elkezdődött az ilyenkor szokásos helykereső játék. Mégis meglepetésként érte a társadalmat, hogy Pozsgay Imre 1989 elején egy rádióinterjúban ki merte mondani, hogy 1956 „népfelkelés” volt. Ez azért is volt meglepő, hiszen nem sokkal korábban, a forradalom 32. évfordulóján tüntetést szervező ellenzéki szervezeteket (Fidesz, MDF, SZKH, BZSBT, TIB) komolyan megfenyegették, és soha nem látott mennyiségű rendőr vigyázott ezen a napon Budapest nyugalmára.

Így érkeztünk el a rendszerváltás talán legemlékezetesebb pillanatához, 1989. június 16-hoz, Nagy Imre és mártír társai újratemetésének megünnepléséhez. Az egész ország számára ekkor vált világossá, hogy 1956 követeléseit rövid időn belül, békés eszközökkel sikerül megvalósítani. Hogy mi valósult meg mindebből, és 1956 örökségét ki milyen módon értelmezi, azóta is állandó vita tárgya. Talán egy újabb generációnak kell felnőnie ahhoz, hogy megfelelő higgadsággal és rálátással tekintszen a 20. század sorsfordító történelmi pillanataira.